

В. Г. Берковський, В. М. Хмарський

**MOKŁAK J. W WALCE O TOŻSAMOŚĆ UKRAIŃCÓW. ZAGADNIENIE
JĘZYKA WYKŁADOWEGO W SZKOLACH LUDOWYCH I ŚREDNICH W
PRACACH GALICYJSKIEGO SEJMU KRAJOWEGO. 1866-1892.
KRAKÓW, 2004. 318 S.**

Без перебільшення можна стверджувати, що проблематика теренів Західної України, а зокрема Галичини, є однією з найбільш досліджуваних тем в польській україністиці. Ч Завдяки цьому світ побачила значна кількість різноманітних досліджень т. з. "галицької історії". До грона таких публікацій належить й рецензована книга краківського дослідника, українця за походженням, Ярослава Мокляка "В боротьбі

за торжество українців. Проблема викладання мови в народних і середніх школах у діяльності галицького крайового сейму. 1866— 1892" (Краків, 2004. 318 с.), присвячена такому досить складному питанню як реконструкція боротьби галицьких українців за свою ідентичність — впровадження української мови як мови викладання в народних та середніх школах Галичини другої половини XIX ст. та сеймова боротьба навколо цього. Така реконструкція звичайно вимагає не лише ґрунтового знання тогочасної суспільної ситуації, літературної та політичної традиції, але й вміння дати раду тому різномірному масиву свідчень яким довелося оперувати дослідникові.

Отже рецензована праця складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, бібліографії, покажчика особових назв та додатків. Вже перегляд бібліографічного покажчика даної праці вказує на високу ерудованість науковця в обраній тематиці, оскільки було використано не лише значну кількість різного роду літератури, але й значний масив джерел архівного (45 позицій), публіцистичного (32 позиції) та мемуарного (19 позицій) характеру.

У вступній частині автор обґрунтовує мету своєї роботи як прагнення показати та проаналізувати боротьбу членів галицького Крайового Сейму — депутатів від української (русинської) спільноти за доступ до освіти на початковому та середньому рівнях. Зокрема, зосереджується увага на досягненні політичних цілей за допомогою легітимізації у віденському сеймі та парламенті рішень та ухвал органів місцевого самоврядування. Власне прагнення русинів до само-ідентифікації, усвідомлення своєї окремішності, викликало спротив в польському середовищі, оскільки в польських концепціях розвитку Східної Галичини мова йшла про диференціацію краю за етнографічною ознакою (русином гарантувалося місце в межах польської культури), однак в інших питаннях це мала бути однорідна суспільна структура, що мала підтримувати виключно і єдине польські політичні ініціативи. Таким чином прагнення русинів до надання українській мові в краї статусу рівнозначного з польською для поляків виглядало як спротив суспільній уніфікації, спольщенню Галичини.

В першому розділі рецензованого дослідження розглядається проблема гарантування збереження кирилиці в історично-політичному контексті розвитку української освіти. Не можна не погодитися тут з автором, що в середині XIX ст. на території Галичини розгорілася запекла боротьба за впровадження своєї, національної мови викладання в середніх навчальних закладах між представниками русинської (української) спільноти та поляками. Результатом цієї боротьби, всупереч трактуванню польської сторони про національну монолітність краю, стало рішення міністерства освіти імперії Габсбургів про поділ краю на

русинську Східну Галичину та польську Західну, з відповідним запровадженням мови викладання. Щоправда на території Східної Галичини тимчасово запроваджувалася, як основна мова викладання, німецька до часу остаточного формування руської мови, оскільки "національні почуття русинів менше здригаються перед німецькою, ніж перед польською мовою"². Звичайно, що подібне становище не могло задовольнити польські урядові кола, в особі галицького намісника Агенора Голуховського, які намагаючись змінити ситуацію на свою користь впроваджують в життя проєкт латинської абетки для руської мови. Поряд з цим, як вказує Я. Мокляк, вперше починає звучати теорія про існування окремої "галицько-руської мови". Загалом автор рецензованого дослідження досить влучно вказує на політичну ситуацію яка панувала на той час в Галичині, що дебати навколо освіти та школи лише напружували національні стосунки на місцях, створювали конфліктні ситуації і ділили саме руське (українське) суспільство на три групи: прихильників польськості, старорусинів та младорусинів³.

У другому розділі висвітлюється становище української мови та ставлення до неї зі сторони різного роду сеймових груп в період 1866—1871 рр. Дослідник вказує, що дискусія яка точилася навколо статуту Шкільної Крайової комісії виявила феноменальне явище в середовищі галицьких русинів — поділ на захисників українського руху та представників так званого "gente Rutheni natione Poloni", що являли собою практично духовно спольшену частину української еліти. На цьому тлі вчений констатує, що спроби порозуміння між представниками польської та української спільнот фактично не могли бути довготривалими в першу чергу через те, що "прихильників польсько-українського зближення було за мало, а противників за багато"⁴. Власне це стало однією з підстав того, що український централізм програв боротьбу навколо шкільництва польському централізму, оскільки імперія, послаблена подіями 1866 року, радше ставала на бік сильнішої сторони.

Хронологічно продовжуючи розгляд боротьби за національну школу в третьому розділі Я. Мокляк зупиняє увагу на дискусіях, що точилися навколо чотирилітніх шкіл (ім. Маркіяна Шашкевича, львівської греко-католицької та інших) та класичних гімназій (т. з. академічних) м. Львова. В період т. з. польської автономії динаміка розвитку українських шкіл майже зупиняється, а в польському суспільстві продовжує побутовати думка про те, що подальший розвиток руської (української) спільноти в майбутньому переродиться в російський. Власне на цій підставі в 1870-х рр. розпочинається новий виток українсько-польського конфлікту, зокрема в рецензованій праці вказується на драматизм ситуації в яку потрапили українські сеймові

посли. З одного боку не розуміння того, що сучасний їм історичний образ регіону вже давно не відповідає геополітичній картині часів Данила Галицького, а з іншого боку переважаюча чисельність польських послів в сеймі та сеймових комітетах, що до певної міри негативно відобразалося на рішеннях відносно петицій українців. Особливо яскраво це відобразилося на проблемі заснування українських чотирикласних шкіл та впровадження української мови до викладання в гімназіях м. Львова.

Окрему увагу дослідник звернув на проблему перегляду статуту про мову викладання в середніх та народних школах від 22 червня 1867 року. Зокрема розгляду піддаються спроби Теофіла Павликіва, Миколи Антоневича та Юліана Романчука. Мова йде про дискусію навколо проекту ліквідації III артикулу в уставі про мови, де говорилося про обов'язкове вивчення тієї мови, що не була навчальною в краї. На початку ця постанова стосувався лише німецької мови. Однак українські послы побоюючись, що дія цього проекту поширяться і на українську мову винесли на розгляд сейму три різних проекти, що мали вберегти русинів Галичини від мовних обмежень. На жаль жодна з цих розробок, як і резолюції запропоновані шкільною комісією у відповідь, не були прийняті, що на думку краківського вченого в першу чергу було політичною помилкою української громади Галичини.

Врешті останній п'ятий розділ рецензованого нами дослідження присвячено питанню поширення концепції української народної школи в Східній Галичині в 1886-1892 рр. Власне в цей період в сейм надходить значна кількість скарг на антиукраїнське ставлення Крайової Шкільної Ради, яка призначала в українські школи викладачів зі слабким знанням української мови; інспектора якої часом примушували до навчання польською мовою. Поряд з цим значно активізується діяльність української інтелігенції щодо структуральних змін в шкільництві. Підсумовуючи даний розділ дослідник вказав, що тільки після 1890 року український національний рух добився визнання своєї політичної окремішності, а українська мова — права на повну присутність в секторі публічного шкільництва.

Підсумовуючи хотілося б вказати на певні вади праці Я. Мокляка. Зокрема йдеться про досить розпливчасту термінологію "український" — "руський", адже самоідентифікація себе як "українців" в населення Галичини відбулась лише наприкінці XIX ст. З огляду на це використання дефініції "українська" мова, народ, по відношенню до періоду 1840-1850-х рр. видається нам не завжди коректним. Більш того автору дослідження варто було б звернути увагу на трансформацію поняття "руськість" в бік "українськості" і її вплив на розвиток шкільництва.

Однак попри ці зауваження рецензоване дослідження безумовно є важливим явищем в історії дослідження розвитку українського шкільництва. Залишається лише сподіватися на те, що невдовзі вийдуть друком й інші розвідки вченого щодо тем засигналізованих у висновках до даної книги, зокрема проблема шкільного законодавства Галичини, позашкільної освіти тощо.

Примітки:

1. Див. покажчик "*Rozprawy doktorskie i habilitacyjne*" на інтернет-сторінці <http://nauka-polska.pl/>.
2. Kozik J. *Miedzy reakcja a rewolucja: studia z dziejow ukraińskiego ruchu narodowego w latach 1848-1849*. — Krakow, 1975. — С. 154-155.
3. Moklak J. *W walce o tozsamosc Ukraincow*. — С. 54-55.
4. Там само. — С. 58.